

SUVREMENA METODIKA U KATEHIZACIJI

Ovaj i slijedeći članak dva su predavanja koje je dr V Dermota održao 14. rujna 1974. na Provincijskom pastoralnom tjednu u Makarskoj. Predavanja su održana i predana za SB na slovenskom jeziku. Autor je izrazio mišljenje da bi bilo korisnije kad bi se predavanja prevela i objavila u SB na hrvatskom jeziku. To je i učinjeno pa ih u hrvatskom prijevodu donosimo u cijelosti. — Nap. ur.

1. Povijesni pregled

Isus Krist se je u svojem propovijedanju obraćao odraslim ljudima. Iako je pokazivao svoju ljubav prema djeci, nikada ih nije uvađao u kršćanski vjerski život.

Prva Crkva isto tako ne zna za katehizaciju djece. Najpotpuniji oblik kateheze, tzv. katekumenat, bio je određen samo za odrasle.

Kao što je Konstantinova Crkva (313.) tako je i Teodozijeva Crkva (394. Teodozije je zabranio poganstvo a dozvolio je kršćansku vjeru kao jedino dopuštenu) bile su u katehizaciji usmjerene na pouku odraslih.

U isto vrijeme su Germanski narodi i plemena upali u rimsko carstvo. Iako tada nije bilo katekumenata, ipak su se novi narodi masovno obraćali na kršćanstvo, a katehizacija se poslije obraćenja također obraća odraslima.

Obraćenci se dakako brinu za katehezu u okviru obiteljske kateheze ili, bolje rečeno, obiteljski se odgoj brinuo za vjersko uvježbavanje mladih članova u kršćanstvu. Kad su svi već bili obraćeni, vjerovanje se prenašalo tradicionalno od pokoljenja na pokoljenje u obiteljskom odgoju.

Stvari su se sasvim izmijenile s Tridentinskim crkvenim saborom (1545—1563). Tridentinski su oci naredili župnicima da svake nedjelje moraju imati jedan sat vjeronauka za svu omladinu i svaki dan u adventu i korizmi jedan sat vjeronauka za školsku djecu. Crkva se više nije pouzdavala u obiteljski vjerski odgoj. Sama je posegla u vjersku pouku i pripravu na sakramente.

Budući da je u ono vrijeme bilo mnogo svećenika, redovnika i redovnica, klerikalizirali su vjerski odgoj i vjersku pouku. Mjesto da osposobe roditelje za vjerski odgoj djece, uzeli su obiteljima djecu i sami — Crkva, župnici, redovnici, redovnice — odgajali i poučavali djecu u vjeri. Obitelj i roditelji su bili zadovoljni s novim stanjem. Crkva je preuzela s njihovih leđa glavni teret i odgovornost vjerskog odgoja i pouke.

Kad je kraljica Marija Terezija 1774. god. uvela opću školsku obvezu, stavila je u školski program također i vjeronauk. Tada se i država pridružila Crkvi u skrbi za vjerski odgoj djece. Roditelji su se osjećali slobodnijima, jer je Crkva i država preuzela brigu za civilni i vjerski odgoj njihove djece.

Tim što je vjeronauk postao školski predmet, bio je podložan metodološkim propisima i didaktičkim postupcima sa strane školske uprave. Pod vodstvom Herbarta i Zielera u prošlom se stoljeću formirala podrobna metodika i didaktika pučko-školske nastave. Vjeronauk se oslobodio starih metoda (usmeno tumačenje pitanja i odgovora katekizma i učenje napamet dogmatsko oblikovanih formula) tek pod pritiskom minhenske katehetske metode (1904.). S minhenskom katehetskom metodom počeo je također veliki metodološko-katehetski pokret 20. stoljeća.

Crkva je pod uplivom I. vat. crkvenog sabora 1870.: definicija papine nepogrešivosti i afirmacija čitavoga katoličkog nauka. Sadržaj je kateheze čitavi katolički nauk onako kao što ga donosi »credo«, a najbolja je metoda učenje napamet dogmatski točno oblikovanih obrazaca.

I minhenska katehetska metoda mora uzeti za sadržaj poučavanje cjeloviti »credo«, sakramente i katoličku moralku. Nije u pitanju sadržaj, nego se samo govori o načinu kako je moguće taj sadržaj najlakše približiti mladim vjernicima.

Nakon I. svjetskog rata prevladala je u profanoj didaktici radna škola. Isto tako imamo između dva svjetska rata u Evropi kod kateheze pokušaj oživljavanja katehetske minhenske metode s načelima radne škole.

Tek pred izbivanje II. svjetskog rata je Josef Andreas Jungmann upozorio na potrebu i mogućnost kerigmatske metode. Nakon II. svjetskog rata su u drugim državama pokušali obnoviti minhensku, radnu i kerigmatsku metodu s metodom doživljaja, susreta i napokon s Kierkegaardovom egzistencijalnom metodom u izradi profesora katehetike u Gracu Hansemanna.

Kod nas su se prilike temeljito izmijenile. Vjeronauk je potisnut iz škole. Država nije više sudjelovala kod vjerskog odgoja. Crkva nije imala ni učionica ni priručnika ni dovoljno kateheta. Uvjerili smo se da ne možemo više sami katehizirati, nego moramo pod svaku cijenu angažirati obitelj. Neka obitelj opet preuzme osnovnu dužnost i ulogu vjerskog odgoja kao što je to bilo prije Tridentinskog crkvenog sabora.

I u drugim se državama situacija temeljito izmijenila. Djeca više nisu dolazila na vjeronauk u školi ni iz pravih kršćanskih obitelji. Dosađajna vjerska pouka, koja je pretpostavljala vjerski odgoj u obitelji, uvidjela je da djeca ne donose na vjeronauk osnovnih vjerskih sadržaja na kojima bi bilo moguće graditi daljnji vjerski odgoj. Vjeronauk u školi

i priprava na sakramente ostaje potpuno bez ploda ako nema odgoja u obitelji u predškolsko doba. I tu su se uvjerali da treba ići iz škole u obitelj.

Govorit ćemo o značenju odgoja u obitelji.

2. Kulturizacija, socijalizacija, katehizacija

a) Kulturizacija

Mi živimo u svijetu objektivnih vrednota (Spranger). Sve što nas okružuje jesu zbiljske, objektivizirane i realizirane vrednote. Te su vrednote: religiozne, moralne, estetske, socijalne, znanstvene, ekonomske, političke, tehničke, vitalne i osobne. Tako su npr. trgovina, tvornice, polja, njive, šume, prometni putovi ostvarenje ljudskog napora da bi udovoljio osnovne ljudske potrebe (oikia - kuća = ekonomija): hranu, odijelo i stan. Isto tako su različite vrste umjetnosti: literarne, muzičke, arhitektonske, slikarsko ostvarenje estetskih vrednota. Znanosti služe škole, univerze, laboratoriji, znanstvene knjige, profesori, učitelji. Religiozne vrednote imaju svoj izraz u crkvama, umjetnosti, liturgiji, blagdanima, običajima, posebno pak u ponašanju vjernika koji žive svoju vjeru i pokazuju je u vladanju.

Ljudi su više ili manje ostvarili vrednote. Svaki čovjek ima svoj strukturni tip za vrednote i postane osobnost samo u slučaju ako shodno svom osobnom tipu ostvari vrednote. Čovjek je utoliko osobnost ukoliko je ostvario vrednote (nije isto govoriti o vrednotama i osobnosti i o ostvarenoj vrednoti u čovječjem liku).

Uz objektivne vrednote u svijetu i uz već ostvarene vrednote u pojedinim ljudima (osobnosti), imamo još i djecu koja od rođenja nemaju u sebi nikakvih vrednota, nego u sebi imaju potrebu da usvoje vrednote. Djeca žele sa svom svojom biti da im odrasli pomognu ostvariti vrednote koje objektivno postoje u svijetu i koje su odrasli već u sebi ostvarili kao ličnosti.

Proces preuzimanja i predavanja objektivno ostvarenih vrednota u svijetu sa strane odraslih osoba koji su subjektivno ostvarili vrednote mladom naraštaju nazivamo kulturizacija.

b) Socijalizacija

Kad odrastao čovjek u sebi ostvari određene vrednote, te ga vrednote sile na sasvim poseban način ponašanja. Budući da priznaje i ostvaruje određene vrednote, on se također zbog toga tako vlada i prema vani ravna na određeni način. Običajem, navikama, ponašanjem, vladanjem, manirama itd., koje dolaze od određene srži vrednota, činimo modele ponašanja.

Preuzimanjem modela ponašanja sa strane mladog naraštaja, pomoću osoba koje su ostvarile određene vrednote, naziva se socijalizacija.

c) Katehizacija

Kršćanstvo je kroz dva tisućljeća ostvarilo kršćansku kulturu. Na tu kršćansku kulturu spadaju u prvom redu realizirane ili ostvarene institucije znanstvenoga, ekonomskog, religioznog, moralnog, estetskog, socijalnog, političkog reda. To se vidi posebno na estetsko-umjetničkom području crkava, samostana, zgrada, slika, kipova (romantika, gotika, renesansa, barok imaju skoro isključivo religiozni izvor).

Kršćanstvo je formiralo svoj pogled na svijet koji je na sasvim određen način rasporedio vrednote: religiozne, moralne, estetske, socijalne, znanstvene, političke, ekonomske, tehničke, osobne i životne. Mnogi su ljudi svoj pogled na svijet (= srž vrednota) uskladili s kršćanskom skalom vrednota ili su u velikoj mjeri uvažili religiozne, moralne i socijalne vrednote. Taj svjetonazor ima još i danas veliki broj pristalica. Osobe, koje su u neposrednoj službi Crkve, morale bi imati kršćansku skalu vrednota.

Iz ove jezgre vrednota formirali su se sasvim posebni modeli ponašanja sa svojim navikama, manirama, običajima, zakonima i propisima.

Vjerski odgoj, koji često puta nazivamo i katehizacijom, omogućuje mladom naraštaju kršćansku jezgru vrednota i uvježbava ga u kršćanskom modelu ponašanja.

Iako ne možemo reći da je svaka kulturizacija i socijalizacija ujedno i katehizacija, ipak je svaka katehizacija kulturizacija i socijalizacija. Zato lako govorimo o kršćanskoj kulturizaciji i socijalizaciji te uvažavamo pri tom sve zakonitosti što ih je sociologija obradila i dostigla na tom području.

3. Kulturizacija i socijalizacija se vrši u obitelji

Na početku smo naglasili da je Crkva prvih 15 stoljeća vjerski odgoj i uvođenje u kršćanski život prepuštala obitelji: obitelj je djeci predavala kršćanske vrednote (kulturizirala) i modele ponašanja (socijalizirala). Zatim je Crkva pokušala i napokon država preuzeti ulogu obitelji. Znamo da taj pokušaj nije uspio. Crkva bi onda morala osposobiti odrasle vjernike pa da oni vjerski odgajaju djecu (socijaliziraju i kulturiziraju), a ne da ona preuzme vjerski odgoj u svoje ruke.

a) Nošenje djeteta traje 18 a ne 9 mjeseci

Jedna je od antropoloških znanosti dokazala da nošenje djeteta ne traje 9 nego 18 mjeseci. Dijete je naime prvih devet mjeseci unutar majčina tijela a drugih devet mjeseci je izvan majčina tijela.

Kao što je majka prvih devet mjeseci životni prostor djetetova života (dijete je u njezinu tijelu), tako je majka također poslije rođenja životni prostor svoga djeteta (dijete iziđe iz majčina tijela). Toliko je velika povezanost između majke i djeteta prvih devet mjeseci nakon rođenja da govorimo o biološkom binomu: majka — dijete.

Sve te činjenice govore kako su majka i dijete među sobom usko povezani.

Dijete odmah nakon rođenja još nije sposobno za život: ne može se samo hraniti, ne može se samo kretati i ne može stupiti u vezu s drugim ljudima (govor). Dijete se osjeća prije svega životno ugroženim. Ontolozi djetinjstva (Siwert) govore o egzistencijalnoj ugroženosti djeteta koju može ublažiti samo prisutnost brižne majke. Kao što je majka prije rođenja čitavim svojim bićem branila svoje dijete, tako ga sada opet mora braniti sa svim svojim ljudskim potencijalom. Kao što je dijete u majčinu krilu bilo potpuno zaštićeno, tako će sada uz majku, koja se za njega egzistencijalno brine, biti potpuno sigurno i moći će se normalno razvijati.

U takvom položaju dijete se osjeća uz majku potpuno sigurnim i zaštićenim. Djetetu je uz majku ugodno.

Majka također treba svoje dijete. Majka je nakon rođenja djeteta hormonalno anormalna (porod je prije svega djelovanje tjelesa na temelju hormona) te se mora uz dijete uravnotežiti. To biva tako da ga ima uza se — kao što ga je imala kod sebe prvih devet mjeseci trudnoće i da pusti da bude uravnotežena od djeteta.

b) Prve četiri godine

U prvoj godini života oboje, majka i dijete, bili su jedno. Oboje su se dobro osjećali jedno uz drugo. Dijete je potpuno ovisno o svojoj majci pa se lijepo oblikovalo čuvstveno, emocionalno ili afektivno. Dijete se potpuno pouzda u majku i njoj se predaje.

Dijete je istodobno učenik i gojenac života. Majka je njegov prvi učitelj ili majstor. Dijete je u najboljim uvjetima da nauči životnu mudrost (vrednote i modeli ponašanja) jer je potpuno predano majci a majka se potpuno brine za djetetov napredak.

Dijete koncem prve godine prohoda i počne govoriti. Majka mora pomagati djetetu kod učenja govora i u njegovom djelovanju. Dijete se mora naučiti kako da govori i što da radi. Tako ponašanje (kako da radi — preuzimanje navika — socijalizacija) kao što i prihvatanje vrednota pomoću izražaja — riječi (kulturizacija — govor) jest sadržaj odnosa između majke i djeteta.

Majka je kršćanka. Zato je ona u sebi već ostvarila vrednote. Posebno religiozne, moralne, estetske, socijalne i znanstvene vrednote. Dijete i majka žive posred objektivnih vrednota: religiozne (slike, zgrade, molitve, riječi), moralne (običaji, navade, manire), socijalne (življenje s drugim ljudima). Majka djetetu predaje vrednote. Dijete s radošću prima i preuzima vrednote koje je majka ostvarila i koje su ostvarene u svijetu. Kulturizacija je već u prvom toku. Što je majka više ostvarila vrednota — posebno religioznih i moralnih — tim se bolje dijete kulturizira, religiozno i moralno.

Posebno je pak važan moralni odgoj.

Dijete se mora naučiti što je dobro a što je zlo, mora se osposobiti da čini dobro a izbjegava zlo i da ima formiranu savjest (ispit savjesti, kajanje, čvrsta odluka, pokora).

Dijete i majka su uvijek zajedno. Majka uvijek ima dijete pred očima. U svakom času zna što dijete radi. Majka dozvoljava djetetu da čini samo dobra djela a zla mu ne dozvoljava. Što majka dozvoli djetetu da učini ili ga potakne da učini, to je dobro; a što mu majka ne dozvoljava učiniti, to je zlo. Tako se dijete u toku tri ili četiri godine nauči što je dobro a što zlo i osposobi se također da vrši ono što je dobro (stekne navike, uljudnost, krepost) i da se čuva onoga što je zlo.

Osim toga, majka se također brine da dijete formira svoju savjest. Savjest pak znači ustanoviti da nije bilo sve u redu što smo učinili (ispit savjesti), da moramo žaliti ono počinjeno zlo — kajati se i zadovoljiti nepravilnost — grijeh.

Sve je to pak socijalizacija ili sticanje navika, običaja i navada.

c) Peta i šesta godina

Dijete počne koncem četvrte godine — a možda i prije — za nekoliko sati ostavljati svoju majku i hodati u društvu svojih vršnjaka. Tu djeca govore i rade ono što su naučila kod majke u obitelji. Dakako, jedna se djeca vladaju ovako a druga onako. Tada dijete dođe kući izvijestiti majku kako se je upoznao s drugom djecom: priča da su se vladali drukčije nego on koji je činio ono što mu je mama govorila.

To je izuzetno važan trenutak u životu djeteta: dijete se suoči s činjenicom da druga djeca drukčije rade, to je pluralizam ponašanja. Majka se toga ne smije uplašiti ili početi loše govoriti o drugim ljudima koji imaju tako »neodgojnu« djecu. Naprotiv, ona mora postupiti ovako: »Perica, tko ti je rekao da se moraš tako ponašati?« Dijete odgovara: »Ti si mi rekla, mama!« Majka će sada reći: »Perica, da li te mama voli?« Dijete odgovara: »Dakako«. Mama nastavlja: »Da li te vole drugi ljudi?« Perica odgovara: »Ne!« Sada mama: »Da li ćeš činiti ono što kaže mama koja te voli ili ono što ti kažu ljudi koji te ne vole?« Tako dijete biva utvrđeno u svom životu i počne se boriti za ono što ga je mama naučila. Ipak dijete mora znati da ga majka voli.

4. Afektivna obojenost

Pokazali smo kako se dijete dobro osjeća uz majku.

Dijete je bitno afektivno, emocionalno i čuvstveno biće. Nikada čovjek nije u svom životu tako afektivno, emocionalno i čuvstveno raspoložen kao u ranom djetinjstvu.

Ta afektivnost ima još i drugu dimenziju. Sve što dijete spoznaje i doživljava obojeno je emocionalno — afektivno — čuvstveno. Upravo ta čuvstvenost — emocionalnost — afektivnost je značajna za djetinjsku dob.

a) Čuvstvena sastojina spoznaje

Dijete sa svojim čuvstvima spoznaje sve predmete što su oko njega. Kod spoznaje sudjeluju sva osjetila, posebno je pak naglašeno osjetilo opipa, mirisa i okusa.

U to je vrijeme mnogo manje važan vid i sluh. Dijete stavlja u usta, koja su najbolja erogena zona tijela, svaki predmet i tu ga usnicama opipa, a nosom pomiriše i s jezikom okusi. Pri tom je djetetu ugodno ili neugodno (čuvstvenost, emocija, afektivnost).

Za malo dijete je značajno to da je ta čuvstvena obojenost i emocionalno iskustvo mnogo manje siromašno nego li spoznaja s vidom i sluhom.

Kad dijete čuje ili izgovori riječ »maca« ne spoznaje nego prije svega osjeti nešto nježno, meko, toplo, ljupko što mu prouzroči veliki doživljaj ugodnosti. Ako dijete čuje riječ »kesten«, tada prije svega osjeti neprijatne bodljike koje ga bodu. Nije toliko važan oblik koliko neprijatan osjećaj što ga je iskusilo kad se je dotaklo predmeta koji se zove »kesten«.

To vrijedi za sve predmete iz djetetova iskustva. Za nj nije toliko važna vidna i slušna spoznaja predmeta koliko iskustvo ugodnosti i neugodnosti koja dolazi iz pipanja, kušanja i mirisanja.

Budući da dijete sve predmete temeljito razabire, svaki čovjek od malih nogu za sve predmete sakupi emocionalna, afektivna i čuvstvena iskustva koja su isto tako važna kao i spoznajna, što smo ih stekli pomoću vida i sluha (i kasnije apstrakcijom).

b) Jedno su rječnici a drugo čuvstvena obojenost

Jedan od najvećih nedostataka naših rječnika je pomanjkanje čuvstvene pozadine predmeta koji su označeni u odnosnoj riječi. Riječi koje su raspoređene po abecedi pružaju nam samo spoznajni sadržaj. Nijedna riječ ne pruža nam čuvstvenog obilježja, što ga svaki izraz pobudi u čovjeku. A upravo je to onaj čovječji elemenat koji život čini zanimljivim, ugodnim i privlačnim.

5. I religijski su čini afektivno obojeni

Kad je majka kulturizirala dijete, poklonila mu je i svoja čuvstva, emocije i osjećaje. Zato je dijete bilo posebno receptivno.

Kad je majka izgovarala temeljnu riječ kršćanstva »ljubav«, djetetu je pružala također osnovno čuvstvo, afekt, osjećaj ugodnosti što ga je dijete osjetilo uz majku.

Ta je činjenica vrlo važna. Ako je ljubav zaista bit kršćanstva te ako je ljubav prije svega nešto osjećajno, afektivno i emocionalno, onda se kršćanstvo ne može izučiti teoretski, apstraktno i znanstveno nego samo u iskustvu čovječe ljubavi.

Ako sada pogledamo kakvo iskustvo imaju djeca o majčinoj ljubavi, o ljubavi oca-muža i majke-žene, o ljubavi među djecom, vidjet ćemo kako su različne te ljubavi i kako je različno to kršćanstvo.

Posebno je važno što dijete osjeća kod riječi »Bog«. Rekli smo »što osjeća« a ne »što spoznaje«. Riječ »Bog« mora biti za dijete više nego ugodno, afektivno, emocionalno obojeno. Što je više djetetu kod riječi »Bog« ugodno, drago i toplo, tim je ono više sebi ostvarilo gotovi temelj za svoj život u vjeri.

Isto tako su prije svega čuvstveno obojene riječi »nebo«, »pakao«, »griješ«, »dobro«, »slabo«, itd. Dakle temeljni izrazi, na kojima kasnije gradimo svoju religiju i moral.

6. Molitva

Jedna je između djetetovih oznaka činjenica da ono govori samo o onom što čuvstveno doživljava. Čuvstvo je za dijete tako važno da ga sili na djelovanje. S djelovanjem se oslobađa čuvstvene napetosti. Jedan od načina je također govor. Kad dijete nešto osjeća, ono onda pripovijeda što doživljava. Ako dijete ništa ne doživljava, ono ništa ne radi niti što govori.

U kršćanskom odgoju kažemo da je molitva razgovor s Bogom.

Svakome je jasno da u djetetu moramo najprije pobuditi čuvstvenu, afektivnu, emocionalnu potrebu da ono »mora« govoriti s Bogom i tako se čuvstveno izlije.

Učiti napamet molitvene obrasce znači deklamirati, a ne izražavati svoja vlastita čuvstva i potrebe. Zato se ne može reći da djeca, koja ponavljaju s drugima molitvene obrasce koji im uopće nisu shvatljivi niti im išta kazuju, zaista mole. Bolje je reći da deklamiraju, govore napamet i da se vježbaju u pamćenju.

S obzirom na molitvu valja reći još ovo: Prije svega je važno da dijete vidi kako moli njegov otac i njegova majka. Nije toliko važno da dijete kod molitve sudjeluje. Važno je da vidi kako otac i majka mole.

Otac i majka za dijete znače sve. Za njega su oni najjači, najbolji, najljubezniji ljudi. A kod molitve dijete vidi kako se majka i otac obraćaju na nekoga još jačeg, boljeg, pravednijeg i ljubeznijeg. Dijete kod iskustva molitve svoje majke i svojeg oca prenosi iskustvo o ocu i majci na iskustvo Boga: Sve što je lijepo, dobro, plemenito, ljubezno itd. iskustvo kod majke i oca, sve to prenosi na onoga koji se zove »Bog«. Tada se ne radi o spoznajnom sadržaju nego prije svega o čuvstvenoj okolini iz koje izrasta »Bog«.

Ako djeca nisu imala prigode da kod dobrog oca i dobre majke formiraju doživljaj »Boga«, onda je sav njihov vjerski rast postavljen u pitanje.

Zaključak

U obitelji se vrši kulturizacija, socijalizacija i katehizacija. Radi se prije svega o emocionalnom, afektivnom i čuvstvenom doživljavanju.

Samo djeca, koja su ponikla iz duboko vjerničkih obitelji i koja su doživjela tako afektivno, emocionalno, čuvstveno oblikovanje osnovnih čina vjerovanja i moralnog života, moći će nastaviti sa svojim vjerskim rastom. Djeca, međutim, koja nisu imala prigode da se tako oblikuju, neće nikada moći stupati korak u korak s drugim stvarno vjerski oblikovanim ljudima.

Radi se, dakle, o novom postupku ili o novoj metodi vjerskog odgoja i katehizacije.

Kako se to može učiniti, govore nam novi priručnici.